

УДК 331.522

Гинда О. М., к. е. н., доцент кафедри менеджменту та гуманітарних дисциплін ВПНЗ «Європейського університету» Львівської філії (Україна)

СУТНІСТЬ ТА ВПЛИВ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Розглянуто існуючі підходи до поняття, сутності, змісту та структури людського потенціалу. Виділено такі компоненти людського потенціалу як демографічну, духовну, інформаційну, екологічну, економічну, мотиваційну, соціальну і освітню, а також компоненту здоров'я. Доведено, що для дослідження людського потенціалу необхідно використовувати методи багатовимірного статистичного аналізу. Рекомендовано для оцінювання інтенсивності розвитку людського потенціалу регіону використовувати методику побудови інтегрального темпового індексу розвитку. Доведено, що рівень розвитку людського потенціалу підвищився в загальному в Україні, так і в окремих її регіонах. Вивчено можливості використання механізму саморегулювання ринку праці для поліпшення управління його розвитком. Розроблено методичні положення кластеризації територіальних одиниць за рівнем розвитку їхнього людського потенціалу та досліджено особливості системи управління цим розвитком в Україні. Рекомендовано збільшувати обсяги державного фінансування освіти, наукових досліджень, охорони здоров'я, а також духовного і фізичного розвитку населення.

Ключові слова: людський потенціал, розвиток людського потенціалу, людський капітал, трудовий потенціал, ринок праці, міграція, управління, регулювання, саморегулювання.

Табл. 1, рис. 1, літ. 5.

Гинда О. Н.

СУЩНОСТЬ И ВЛИЯНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССАМИ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Рассмотрены существующие подходы к понятию, сущности, содержания и структуры человеческого потенциала. Выделены следующие компоненты человеческого потенциала как демографическую, духовную, информационную, экологическую, экономическую, мотивационную, социальную и образовательную, а также компонента здоровья. Доказано, что для исследования человеческого потенциала необходимо использовать методы многомерного статистического анализа. Рекомендовано для оценки интенсивности развития человеческого потенциала региона использовать методику построения интегрального темпового индекса развития. Доказано, что уровень развития человеческого потенциала повысился в общем в Украине, так и в отдельных ее регионах. Изучены возможности использования механизма саморегулирования рынка труда для улучшения управления его развитием. Разработаны методические положения кластеризации территориальных единиц по уровню развития их человеческого потенциала и исследованы особенности системы управления этим развитием в Украине. Рекомендовано увеличивать объемы государственного финансирования образования, научных исследований, здравоохранения, а также духовного и физического развития населения.

Ключевые слова: человеческий потенциал, развитие человеческого потенциала, человеческий капитал, трудовой потенциал, рынок труда, миграция, управление, регулирование, саморегулирование.

Hynda O.

THE ESSENCE AND IMPACT MANAGEMENT PROCESSES OF HUMAN DEVELOPMENT IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Existing approaches to the concept, the nature, content and structure of human potential. Highlight the following components of human potential as demographic, spiritual, information, environmental, economic, motivational, social, and educational and health component. It is proved that for the study of human potential must use methods of multivariate statistical analysis. Recommended for evaluating the intensity of human development in the region using the method of constructing the integral index of tempo. It is proved that the level of human development has increased in Ukraine in general and in individual regions. A possible mechanism of self-regulation of the labor market to improve the management of its development. Methodical provision clustering units in terms of their human potential and the features of this control system development in Ukraine. Recommended to increase public funding of education, research, health care, and mental and physical development of the population.

Key words: human potential, human development, human capital, labor potential, labor market, migration, administration, regulation, self-regulation.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції в економіці України викликають необхідність повному сприймати найважливіший економічний ресурс суспільства – людину. Особистість людини є одним із найважливіших складників людського потенціалу і національного багатства. Розвиток людського потенціалу, як вирішальна передумова соціально-економічної стабілізації, стає основою забезпечення продуктивності національної економіки. Зміна системи господарювання та кризові явища в економіці України негативно вплинули на соціально-трудова сфера країни загалом і на розвиток її людського потенціалу зокрема. Помітне зниження рівня життя населення, демографічна криза, зменшення чисельності зайнятих, збільшення масштабів відкритого і прихованого безробіття, інші негативні тенденції вказують на необхідність вироблення такої державної політики щодо управління розвитком людського потенціалу, яка б сприяла призупиненню цих тенденцій та зменшила напругу на національному і регіональних ринках праці.

Сьогодні актуальна думка державного секретаря США, Кондолізи Райс, яка наголосила, що в 19-у столітті велич країн залежала від того, що можна викопати з землі, в 20-у столітті – наскільки ефективні промислові процеси, яка продуктивність праці і скільки продукції можна зібрати на конвеєрі, то в 21-му столітті все залежить від людського потенціалу, освіти та інновацій. Тому в різнопланових наукових дослідженнях основна увага має бути звернена на проблеми цього потенціалу, процеси його управління, розвитку та реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці комплексного оцінювання розвитку людського потенціалу присвячено багато наукових праць і розглянуто в працях таких вітчизняних вчених, як О. Амоша, С. Бандура, Г. Башнянин, Д. Богиня, В. Брич, С. Гринкевич, О. Грішнова, М. Долішній, Л. Ємельяненко, С. Злупко, А. Колот, О. Кендюхова, Є. Лібанова, І. Малий, І. Михасюк, В. Мікловда, І. Мойсеєнко, Пітюлич, В. Приймак, У. Садова, О. Стефанишин та ін. Аналіз опублікованих праць, матеріалів наукових конференцій, присвячених дослідженню цієї багатогранної проблеми, показав, що, незважаючи на значні досягнення в теорії і практиці управління процесами розвитку людського потенціалу суспільства, багато питань ще потребують свого вирішення.

Ми погоджуємось з О. Стефанишин у тому, що людський потенціал – це здатність, можливість і потреба людей працювати в умовах постіндустріального суспільства, основою якого є інформаційно і інтелектуально місткі технології [1].

Є. Лібанова разом з співробітниками Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України комплексно дослідила складові людського розвитку та показники, що його характеризують, вивчила особливості сучасного стану цього розвитку в Україні, його соціальні ризики та загрози [2]. На цих чинниках наголошують і інші науковці.

Постановка завдання. Розкриття понятійно-категоріального апарату дослідження людського потенціалу, основ і практичних рекомендацій, спрямованих на виявлення впливу ефективності управління процесами розвитку людського потенціалу на економіку України.

Виклад основного матеріалу. Людський потенціал крім економічного аспекту вкладень у людину враховує соціальне середовище, котре формує особистість цієї людини, а також її якість життя. Для вироблення ефективного механізму управління процесами його розвитку потрібне розуміння його компонентної структури. Досліджуючи компонентну структуру людського потенціалу можна зробити висновок, що значна частина науковців займалась цією проблемою, тому ми виділяємо такі компоненти ЛП: демографічну, духовну, активнісну, інформаційну, екологічну, економічну, мотиваційну, соціальну і освітню, а також компоненту здоров'я. Управління розвитком людського потенціалу виконують на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях та на рівні підприємств. Об'єктом цього управління є соціально-економічні та організаційні відносини, що складаються в суспільстві з приводу підвищення якості життя населення, формування, відтворення та використання ресурсів праці, а суб'єктом – органи управління всіх рівнів, які відповідальні за ці дії.

Сьогодні для управління розвитком людського потенціалу потрібне інформаційне, організаційне, наукове, фінансове, кадрове, правове і нормативне забезпечення. Кожне з цих забезпечень є важливе проте одним з найважливіших є інформаційне забезпечення. Оскільки для ефективного прийняття управлінських рішень потрібна оперативна, відкрита, привселюдна і достовірна інформація про рівень розвитку цього потенціалу.

З аналізу динаміки окремих первинних показників, які характеризують розвиток людського потенціалу показав, можна зробити висновок, що одні з них з часом погіршувались, а інші навпаки, тому для його дослідження потрібне використання методів багатовимірного статистичного аналізу. Для оцінювання стану людського потенціалу ми використали підхід який полягає у послідовному застосуванні двох методів. На першому етапі розраховується відносний комплексний показник рівня розвитку цього потенціалу за формулою:

$$z_{oj} = \max_i z_{ij} \text{ (якщо } j\text{-ий показник є стимулятором)}$$

$z_{oj} = \min_i z_{ij}$ (якщо j -ий показник є дестимулятором).

$$d_{i0} = \left[\sum_{j=1}^J c_j (z_{ij} - z_{0j})^2 \right]^{1/2}, \quad (1)$$

Відносний інтегральний (таксономічний) показника рівня розвитку людського потенціалу i -ого регіону k_i :

$$k_i = 1 - d_{i0}/d_0, \quad (2)$$

де $d_0 = \bar{d}_0 + a\sigma_0$,

$$\bar{d}_0 = \left(\sum_{i=1}^I d_{i0} \right) / I,$$

$$\sigma_0 = \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^I (d_{i0} - \bar{d}_0)^2 \right]^{1/2},$$

a – деяке додатне число, яке вибираємо таким чином, щоб значення інтегрального показника k_i ($i = \overline{1, I}$) знаходились в інтервалі (0;1). На підставі відомого в статистиці правило «трьох (двох) сигм» (тобто трьох (двох) стандартних відхилень), найчастіше вибирають $a = 2$ чи $a = 3$ [3].

Другий етап полягає у поділі всіх регіонів України на 4 кластери за величиною розглянутого комплексного показника. Розрахунки було виконано для всіх компонент людського потенціалу з використанням 39 значень статистичних показників за 2005-2011рр.

Значення відносного комплексного показника рівня розвитку ЛП регіонів України за весь досліджуваний період менше 0,5, що свідчить про досить велику віддаленість точок-регіонів від точки-еталону цього рівня і, відповідно, про невисокий рівень цього розвитку. Тому необхідне удосконалення управління процесами розвитку та реалізації ЛП України.

Результати поділу регіонів України на кластери подано в табл. 1.

Таблиця 1

Результати кластеризації регіонів України за 2005-2011 рр. на підставі величин інтегральних показників рівня розвитку їхнього людського потенціалу

Регіон	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.
АР Крим	В	В	В	В	С	В	В
Вінницька	В	В	С	С	С	С	Д
Волинська	С	Д	С	Д	Д	С	С
Дніпропетровська	А	А	А	А	А	А	А
Донецька	В	В	В	С	С	С	С
Житомирська	Д	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Закарпатська	В	В	С	С	Д	С	Д
Запорізька	А	А	В	В	В	В	В
Івано-Франківська	Д	Д	Д	С	Д	Д	С
Київська	В	В	В	А	А	А	А
Кіровоградська	С	С	С	С	С	Д	Д
Луганська	С	С	Д	Д	С	В	В
Львівська	А	А	А	В	А	А	А
Миколаївська	С	В	С	С	С	В	В
Одеська	В	В	А	А	А	А	А
Полтавська	А	А	А	А	В	В	В
Рівненська	Д	С	С	В	В	С	С
Сумська	Д	С	С	С	В	Д	С
Тернопільська	Д	Д	Д	Д	С	С	С
Харківська	А	А	А	А	А	А	А

Херсонська	С	С	В	В	В	С	С
Хмельницька	С	Д	Д	Д	Д	С	Д
Черкаська	Д	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Чернівецька	С	С	В	В	В	В	В
Чернігівська	Д	Д	Д	Д	Д	Д	Д
м. Київ	А	А	А	А	А	А	А
Севастополь	В	В	В	В	В	В	В

Джерело: складено автором в результаті досліджень

Наш аналіз підтверджує, значну регіональну диференціацію рівня розвитку людського потенціалу. При виборі підходів до управління розвитком людського потенціалу в певному регіоні, треба враховувати те, у який з розглянутих кластерів попадає цей регіон.

Оцінити інтенсивність змін рівня розвитку ЛП в часі, за допомогою розгорнутого комплексного показника неможливо. Тому для оцінювання інтенсивності розвитку людського потенціалу регіону пропонуємо методику побудови інтегрального темпового індексу розвитку I_{ij}^{sk} цього потенціалу i -го регіону в k -му періоді до s -го періоду. Він визначається за формулою:

$$I_i^{sk} = \alpha \sqrt[J]{\prod_{j=1}^J (1 + I_{ij}^{sk})^{\alpha_j}} - 1, \quad (3)$$

де $I_{ij}^{sk} = (x_{ij}^k / x_{ij}^s)^p$; x_{ij}^t – величина j -ї ознаки ($j = \overline{1, J}$) для i -го регіону ($i = \overline{1, I}$) за t -й проміжок часу ($t = \overline{0, T}$); $\alpha = \sum_{j=1}^J \alpha_j$; α_j – коефіцієнт пріоритетності j -го показника. Тут $p = 1$, якщо j -й показник є стимулятором, і $p = -1$, якщо він є дестимулятором.

З отриманих результатів розрахунків ланцюгових та базових темпових індексів розвитку людського потенціалу за 2006-2011рр., можна зробити висновок, що в загальному за досліджуваний період рівень розвитку ЛП підвищився як в загальному в Україні, так і в окремих її регіонах. Однак є компоненти, зокрема освітня рівень розвитку яких знизився, а деяких підвищився. Останнє стосується екологічної компоненти.

Розвиток людського потенціалу значною мірою залежить від можливості його реалізації. Адже в процесі праці людина не тільки реалізує свої можливості, а й примножує їх. Тому управління розвитком ЛП нерозривно зв'язане з регулюванням ринку праці.

Разом з можливістю державного регулювання треба враховувати його здатність до саморегулювання для цього проводимо оцінку показника еластичності, тобто гнучкості ринку праці, який фіксує чутливість співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили на дисбаланс між рівноважною і фактичною заробітною платою, який ми розраховуємо в такій послідовності [4]:

залежність обсягових від цінових характеристик на ринку праці:

$$\frac{D}{S} = \left(\frac{W^*}{W} \right)^\sigma, \quad (4)$$

де D і S – відповідно попит і пропозиція робочої сили;

W – середня заробітна плата;

W^* – рівноважна заробітна плата.

величина коефіцієнта гнучкості ринку праці:

$$\sigma = \frac{\ln \left(1 - \omega + \frac{M}{L + U} \right)}{\ln W^* - \ln W}, \quad (5)$$

де L, U, M – відповідно кількість зайнятих, безробітних і вільних робочих місць

$\omega = U/S$ – рівень безробіття,

$1 - \omega$ – рівень зайнятості

Формула (5) показує наскільки процентів збільшився обсяговий дисбаланс D/S , якщо вартісний дисбаланс W^*/W збільшився на 1 %.

Результати розрахунків коефіцієнта гнучкості ринку праці для України за 2003-2011 рр. подана на рис.1 [3].

З графіку видно, що значення досліджуваного коефіцієнта гнучкості національного ринку праці України є від'ємним. Це підтверджує неможливість використання їх ринкових механізмів саморегулювання ринку праці.

Тому потрібний постійний моніторинг ситуації на ринку праці та періодичний розрахунок величини його коефіцієнта гнучкості. У випадку, коли значення цього коефіцієнта зростає і стане додатнім, керівні органи держави повинні скористатись цією ситуацією і залучити механізми саморегулювання ринку праці до управління ним.

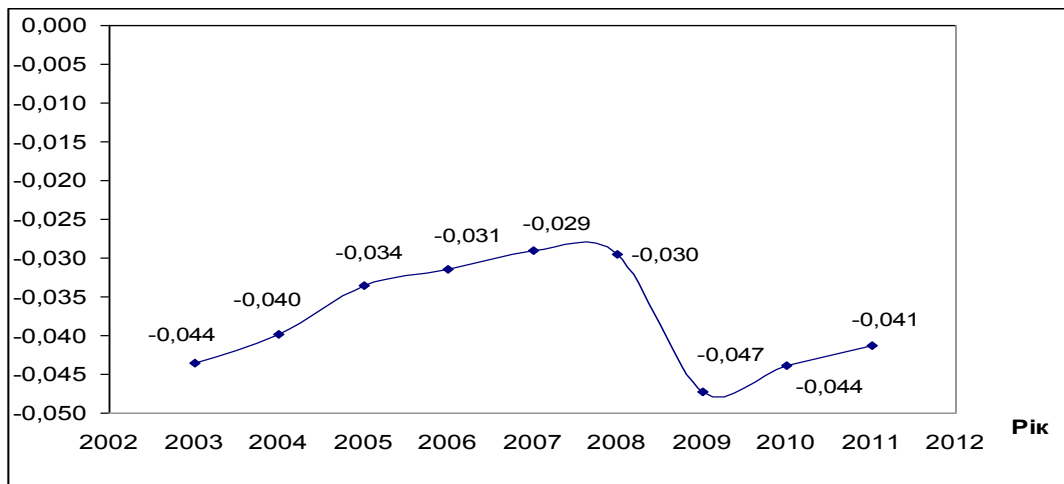

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта гнучкості ринку праці України у 2003-2011 рр.

Держава через відповідні органи управляє системою розвитку людського потенціалу, впливає на демографічні процеси, здійснює підготовку і перепідготовку кадрів, удосконалює організаційно-правові форми праце забезпечення, регламентує і контролює використання трудових ресурсів. Управління ЛП здійснюється на основі законів України та програм уряду за допомогою суб'єктів - державних органів, профспілок, підприємств та трудових колективів. Головним завданням державної системи управління розвитку людського потенціалу є прийняття законів, контроль за їх виконанням, розробка і реалізація політики та рекомендацій з питань освіти, здоров'я, культури та якості життя людини. Сьогодні на державному рівні в Україні цим управлінням займаються органи законодавчої, виконавчої та судової влади різних рівнів.

Законодавча влада України представлена Верховною Радою яка формує різні комітети, у тому числі ті, що займаються проблемами розвитку людського потенціалу. Серед них комітет з питань науки і освіти, охорони здоров'я, свободи слова та інформації, соціальної політики та праці, сім'ї, молодіжної політики та спорту. Верховна Рада приймає закони, визначає засади внутрішньої і зовнішньої економічної політики, затверджує загальнодержавні програми економічного, соціального, науково-технічного розвитку, охорони довкілля, формує Державний бюджет та приймає інші рішення.

Виконавчу владу в Україні здійснює Кабінет Міністрів, який формує міністерства, комітети, відомства, що спеціалізуються на вирішенні функціональних завдань та реалізує виконання законів.

Третьою складовою державної політики України, щодо системи управління процесу розвитку людського потенціалу є органи судової влади різних рівнів, які представлені Міністерством юстиції та конституційним, верховним, арбітражним судами. Це судові органи, які здійснюють правосуддя, вирішення конфліктів, пов'язаних з застосуванням трудового законодавства.

З виконаного аналізу впливає необхідність поліпшення таких складників демографічної політики як економічної, правової та інформаційно-агітаційної. Зокрема, треба розширити систему заходів які спрямовані на матеріальну підтримку верств населення, які цього потребують.

Висновки та пропозиції. Отже, з проведених досліджень змін демографічної ситуації в Україні, міграції довели, що необхідно впроваджувати зміни в систему управління процесами розвитку ЛП. Економіка України безпосередньо залежить від розвитку людського потенціалу, тому необхідно

збільшувати обсяги державного фінансування освіти, наукових досліджень, охорони здоров'я, а також духовного і фізичного розвитку населення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Стефанишин О. В. Людський потенціал економіки України : монографія / О. В. Стефанишин. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 315 с.
2. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір : колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. – Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 383 с.
3. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании / В. Плюта. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 175 с.
4. Балацкий Е. В. Гибкость рынка труда: опыт макроэкономической оценки / Е. В. Балацкий // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 2. – С. 80-90.
5. Панчишин С. Про рівноважний розподіл доходу між працею і капіталом в економіках України та Польщі / С. Панчишин, О. Голубник, З. Приймак // Формування ринкової економіки. – Львів. – 2012. – Вип. 28. – С. 7-12.